CSE, TEHATEX | HAVO 2021

Examenkijkwijzer
De verruimde blik

KUNSTMUSEUM DEN HAAG

© Kunstmuseum Den Haag
Januari 2021
Tekst: Afdeling Educatie
Vormgeving: Afdeling Foto&Vorm

De afdeling Educatie van Kunstmuseum Den Haag staat niet in voor de juistheid van de inhoud van de voor deze kijkwijzer als bron gebruikte websites en publicaties en neemt geen verantwoordelijkheid voor de gevolgen van eventuele fouten in deze kijkwijzer.

NAAM: ..... KLAS: .....

SCHOOL: .....

DATUM: .....

Dit is de havo examenkijkwijzer 2021, thema ‘de verruimde blik’.

Goed om te weten

> In het museum schrijf je met potlood.
> Haal een clipboard en potlood bij de informatiebalie in de hal.
> Maak alleen foto’s zonder flits.
> Op de tentoonstelling mag je nergens aankomen.

Voor de leerling

> Je vindt bij ieder werk een afbeelding, een introductietekst en enkele opdrachten.
> Je hoeft bij een werk niet met de tekst te beginnen. Ga rustig zitten op zaal, bekijk het werk, en begin met de vragen. Pas wanneer je aan meer informatie toe bent, kun je de introductie raadplegen.
> De nummers op de plattegrond in je kijkwijzer duiden aan waar zich de kunstwerken bevinden.

Voor de docent

De inrichting van het museum is aan wisselingen onderhevig. Het kan voorkomen dat een kunstwerk uit deze examenkijkwijzer tijdelijk is verwijderd/verplaatst of dat er na het verschijnen van deze kijkwijzer juist een geschikt werk is opgesteld dat hierin niet vermeld staat.

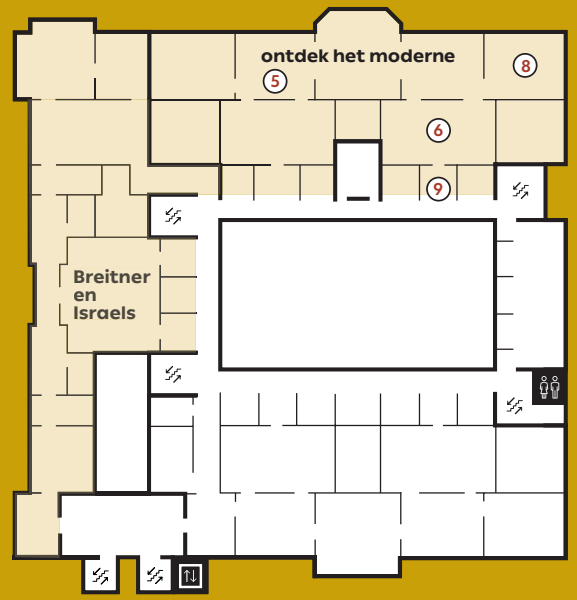
Neem om het museumbezoek goed te laten verlopen van te voren contact op met de afdeling Educatie, educatie@kunstmuseum.nl.

Het nummer van de opdracht is gelijk aan die op de plattegrond.

begane grond

1e verdieping

1. Theodoor van der Schuer: Hercules op de tweesprong

Kunstenaar **Theodorus van der Schuer (1634-1707)**
Titel **Hercules op de tweesprong**
Datering **1680**
Materiaal **schoorsteenstuk, olieverf op doek**
Afmeting **123 x 173 cm**

In deze kamer bevinden zich een plafond en een schoorsteenstuk van de Haagse schilder Theodorus van der Schuer (1634–1707). Het is een allegorische voorstelling, dat wil zeggen: een voorstelling waarbij een idee of abstract begrip wordt verbeeld door een persoon. Het verhaal gaat over de Romeinse halfgod Hercules (Grieks: Herakles), buitenechtelijk kind van de oppergod Jupiter (Grieks: Zeus).

Hercules is een van de populairste helden uit de klassieke mythologie. Hij is te herkennen aan zijn twee attributen: 'de knots' (als symbool van kracht) en op zijn hoofd de 'huid van een leeuw' (die hij bemachtigde bij de eerste van een reeks opdrachten die hij moest uitvoeren). Zijn heldendaden vormden een bron van inspiratie voor vele klassieke auteurs. Aanvankelijk lag het accent nog op zijn fysieke kracht en moed, maar geleidelijk kwam de nadruk te liggen op zijn deugdzaamheid en doorzettingsvermogen.
In de oudheid schijnt het thema niet te zijn uitgebeeld, maar vanaf de renaissance was het onderwerp bij schilders bijzonder geliefd. Het kreeg een nadrukkelijk christelijk karakter doordat het werd gecombineerd met een Bijbels thema, namelijk dat van de smalle en de brede weg.

Bronnen
Jaarboek Haags Gemeentemuseum 1991
Zaalteksten Stijlkamers, geschreven door Jet Pijzel

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Opdrachten

1. Het schoorsteenstuk van Theodorus van der Schuer (1634–1707) toont het aardse leven van de mythologische halfgod Hercules. Hercules heeft de keuze tussen een zondig leven en een leven in dienst van de mensheid. Van der Schuer verbeeldt het moment van de keuze in een allegorische voorstelling. **Leg uit in hoeverre er in dit schilderij sprake is van een allegorie.**

2. Welke vrouw verbeeldt *De Zonde* en welke *De Deugd?*
Geef 2 argumenten hiervoor.

3. Welke keuze gaat Hercules maken en hoe laat Van der Schuer dit zien?

4. De manier waarop de voorstelling is weergegeven is voor een deel typisch voor de barokke periode. Hierbij past ook dat het werk gemaakt is voor een burgerlijke opdrachtgever en dat het werk samen met de plafondschilderingen een geheel vormt (het plafond laat het hemelse leven van Hercules zien). **Welke kenmerken van barokke schilderkunst zijn verder van toepassing op dit werk?**

5. Hiernaast zijn er ook een aantal kenmerken uit de renaissance in terug te vinden. Welke?

6. Vanaf de 16e eeuw werd een reis naar Italië door vrijwel alle kunstenaars in Europa gezien als een afronding van hun leerperiode. Door te reizen deed men inspiratie en kennis op. Van der Schuer volgde een opleiding in Nederland, ging in de leer bij de Parijse schilder Sébastian Bourdon (1616–1671) en verbleef daarna een tijd in Rome. Naast schilder werd hij expert op het gebied van Italiaanse schilderkunst.
Is er sprake van een italianiserende voorstelling? Onderbouw je antwoord.

2. Abraham van Strij: IJsvermaak op een brede rivier

Kunstenaar **Abraham van Strij (1753 – 1826)**
Titel **Houtlossen** **IJsvermaak op een brede rivier**
Datering **beide schilderingen 1785**
Materiaal **olieverf op doek**
Afmeting **215 cm x 136 cm, 215 cm x 264 cm**
objectnummer **0332059, 0332055**

Wanneer je door de Stijlkamers loopt, zie je dat de stedelijke gegoede burgerij vanaf de 17e eeuw een belangrijke opdrachtgever was voor schilderkunst in Nederland, naast de kerk en het hof. Vooral historiestukken (over geschiedenis), Bijbelse taferelen en mythologische verhalen stonden hoog aangeschreven. Hiernaast waren rijke burgers dol op geschilderde taferelen met alledaagse motieven. Hierdoor ontstonden in de 17e eeuw het stilleven en het landschap als zelfstandige genres in de schilderkunst.

De kamers in het museum zijn ieder volgens een bepaalde stijlperiode ingericht, maar hebben nooit exact in deze vorm bestaan. Alle schilderijen in deze kamer zijn vervaardigd door kunstenaar Abraham van Strij, maar komen uit 2 verschillende huizen in Dordrecht. Het plafond, de schouw, de wandtafel en de houten wandbetimmering met de kleine schilderingen van vogels komen uit één huis. De grote behangselschilderijen met riviergezichten en een zomers landschap stammen uit een ander Dordrechts huis. Zij zijn rond 1785 vervaardigd voor de houthandelaar Jacob Vriesendorp. We zien hoe zijn schip, de 'Dordrecht', uitvaart en zijn handelswaren op de kades worden gelost. In het winterlandschap is Vriesendorp zelf afgebeeld, hij staat met zijn vrouw op het ijs.
De schilderijen zijn pas in 1934 in het museum samengevoegd met de betimmering. Alles past qua stijl en tijd, maar hoorde oorspronkelijk niet samen.

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Bron
Zaalteksten Stijlkamers, geschreven door Jet Pijzel

Opdrachten

In de 17e eeuw kwam de Nederlandse schilderkunst tot grote bloei. De vraag naar schilderijen nam enorm toe en kunstschilders moesten zich van elkaar zien te onderscheiden. Er ontstonden allerlei specialismen. Zo kende men binnen het landschap verschillende genres met specifieke thema's.

1. Bekijk de interieurschilderingen die ook in je kijkwijzer zijn afgebeeld.
Tot welk genre binnen het landschap zou je deze kunnen rekenen?

Houtlossen:

IJsvermaak op een brede rivier:

2. In het winterlandschap staat de opdrachtgever, Jacob Vriesendorp, met zijn vrouw op het ijs. **Waar in het schilderij, denk je?**

3. Hoewel Van Strij de schilderingen aan het eind van de 18e eeuw heeft gemaakt, zijn een aantal kenmerken ook typerend voor Nederlandse landschappen in de 17e eeuw. **Noem er drie.**

4. Vergelijk het schilderij *IJsvermaak op een brede rivier* met het schilderij van Hendrik Averkamp *Winterlandschap met schaatsers* uit 1608 (zie afbeelding in je kijkwijzer).
Noem verschillen en overeenkomsten, denk aan aspecten van de voorstelling en de vormgeving.

5. Het schilderen in de open lucht *(en plein air)* is echt iets van de impressionisten in de 19e eeuw. Dat kwam ook door de uitvinding van de verftube van tin. Door deze uitvinding kon je de verf een tijdje bewaren en je kon de verf makkelijk meenemen.
Hoe is Van Strij te werk gegaan, denk je? Is *IJsvermaak op een brede rivier* ter plaatse naar de waarneming (dus echt buiten) geschilderd? Leg uit.

Hendrick Avercamp, Winterlandschap met schaatsers, ca. 1608
(uit de collectie van het Rijksmuseum)

Inspiratie uit China en Japan

3. De Japanse kamer

Kunstenaar **namen onbekend, verschillende schilders, mogelijk uit Den Haag**
Titel **wandbetimmering in oosterse stijl, afkomstig uit huis Buitenrust, Den Haag**
Datering **1720-1770, met latere toevoeging (wapen plafond)**
Materiaal **beschildering op hout, met gebruik-making van gouden mica-snippers, marmer, spiegelglas etc.**

Joan (of Johan) Nieuhof (1618-1672) was een Nederlandse wereldreiziger die verslag deed van zijn reizen naar Brazilië, China en Indië. Na een 2 jaar durende reis in China was Nieuhof de meest toonaangevende Europese schrijver over het Chinese keizerrijk. Bij thuiskomst in 1658 vertrouwde hij zijn notities en tekeningen toe aan zijn broer Hendrik. Zijn manuscript werd gebundeld tot een boek met een verslag en 150 prenten. Veel kunstenaars en architecten in Europa baseerden vervolgens hun kennis over China op dit boek van Nieuhof. De prenten leidden uiteindelijk tot grote populariteit van chinoiserie in de 18e eeuw. Een chinoiserie is een kunstvoorwerp in de Chinese stijl. Chinoiserie is namaak, want de voorwerpen werden in Europa of Amerika gemaakt.

Deze zogenaamde Japanse kamer is een bijzonder voorbeeld van een complete kamerbetimmering in de chinoiserie-stijl. De decoratie van de wanden en het plafond vertoont een mengeling van oosterse (Japans/Chinese) en westerse elementen.
De kleuren zwart, goud en rood, met de glinsterende glassnippers zijn geïnspireerd op oosters lakwerk[1] . Er zijn 12 panelen met voorstellingen over de jacht en het thema kunst en ambacht. Onder en boven deze panelen zijn gedecoreerde velden gemaakt, waarop in goudkleur plantaardige motieven geschilderd zijn. Deze velden imiteren westers goudleer dat in Europa als wandbekleding zeer gewild was in de formele vertrekken waarin gasten werden ontvangen. (Echt goudleer kun je zien in een Stijlkamer hiernaast, nr. 1 op de plattegrond in je kijkwijzer.)

1. Een voorbeeld van (namaak) oosters lakwerk in de Stijlkamer hiernaast (nr. 1 op de plattegrond in je kijkwijzer) is het kabinet (een soort kast) dat er staat.

Opdrachten

1. Deze zogenaamde Japanse kamer is een bijzonder voorbeeld van een complete kamerbetimmering in de chinoiserie-stijl. De decoratie van de wanden en het plafond vertoont een mengeling van oosterse (Japans/Chinese) en westerse elementen.
Deze foto hieronder laat de indeling van de kamerbetimmering zien.
Leg uit welke inspiratiebronnen er volgens jou in verwerkt zijn.
Je kunt voor meer informatie ook de introductietekst raadplegen.

Betrek bij je antwoord
de motieven - de kleuren - het materiaal - de techniek.

Bronnen
Zaalteksten Stijlkamers, geschreven door Jet Pijzel
https://static.kunstelo.nl/ckv2/burger/burger17de/nieuhof.htm (ook opdracht 3)
Wikipedia.nl

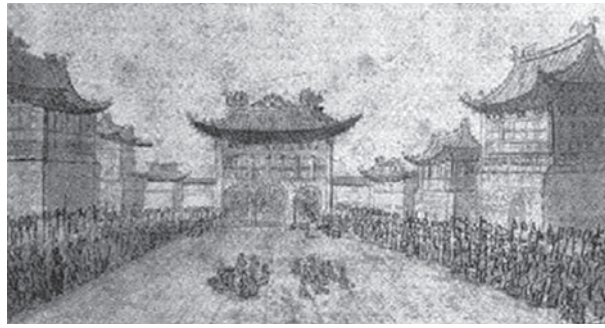
Opdrachten

2. Er zijn in deze kamer 7 panelen met voorstellingen over het thema kunst en ambacht. Als voorbeeld van deze voorstellingen hebben illustraties uit diverse boeken gediend, onder andere de prenten van Jan Luyken uit: De spiegel van het menselijk bedrijf, Amsterdam 1694.
Vergelijk de voorstelling van 'de schilder' hier in de Japanse kamer met de prent van Jan Luyken.

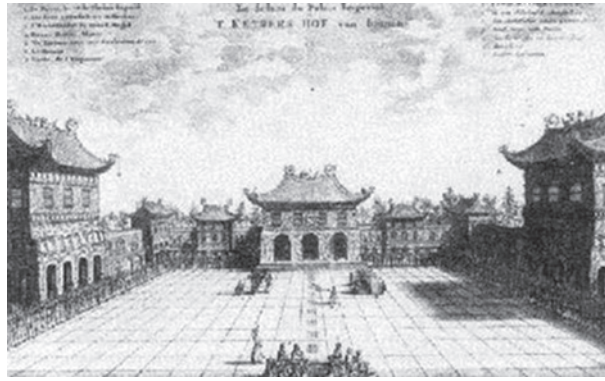

Jan en Casper Luyken,
De schilder, uit: Het menselijk bedrijf, Amsterdam, 1694

3. In de 18e eeuw baseerden veel kunstenaars en architecten in Europa hun kennis over China op de teksten en prenten in de boeken van wereldreiziger Johan Nieuhof. Beiden zijn door de uitgever radicaal bewerkt. De aantekeningen van Nieuhof zijn geordend, gekneed en verfraaid, maar ook de prenten moeten sterk afwijken van Nieuhofs oorspronkelijke reisschetsen.
Vergelijk de onderstaande afbeeldingen en beschrijf welke aanpassingen de uitgever nodig heeft geacht. Krijgt de voorstelling een meer westerse uitstraling of werd juist benadrukt wat men exotisch vond? Leg je antwoord uit.

Tekening van Nieuhof

Prent in het boek van Nieuhof

4. Is berichtgeving in onze tijd objectiever dan in de 18e eeuw, denk je? Leg uit in hoeverre je dat wel of niet denkt.

4. Delfts aardewerk en porselein uit China en Japan

Kunstenaar **namen onbekend**
Titel **delfts aardewerk en porselein uit China en Japan**
Datering **17e eeuw**
Materiaal **tinglazuuraardewerk (faience) beschilderd, porselein beschilderd**

Al in de 16e eeuw vervoerden Portugezen porselein uit Azië naar Europa. De VOC (Verenigde Oostindische Compagnie) volgde in de 17e eeuw dat voorbeeld. De voorraden oosters porselein werden onder andere opgeslagen in de pakhuizen van de VOC in Delft. Dit porselein vormde een belangrijke bron van inspiratie voor de Delftse aardewerkproducenten. Ze gingen hard op zoek naar het geheime procedé om **Chinees porselein** na te kunnen maken. Uiteindelijk is dat nooit gelukt, omdat men in Nederland geen porseleinklei (kaolien) ter beschikking had. Wat wel lukte was het maken van aardewerk. De gele klei werd na het bewerken in een bad met witte glazuur gedompeld en daarna beschilderd met kobalt, het pigment voor de kenmerkende blauwe decoraties. We noemen dit aardewerk **Delfts blauw.** Op die manier wist men in Delft aardewerk te produceren dat in verschijningsvorm porselein heel goed imiteerde.

Chinees porselein was oorspronkelijk blauw wit. Het werd niet alleen naar Europa vervoerd maar ook naar Japan. In Japan was de techniek van porselein maken toen nog onbekend. In de 17e eeuw begon de Japanse porseleinindustrie echter op gang te komen. Vanaf 1659 exporteerde Japan op grote schaal porselein naar Europa, het zogenaamde **'Imari' porselein.** 'Imari' is de verzamelnaam voor **Japans porselein** dat geëxporteerd werd vanuit de haven Imari. Het is gekenmerkt door drie kleuren: kobaltblauw en ijzerrood op een witte porseleinen achtergrond. Het geheel werd aangekleed met goud. Pas met het porselein uit Japan kwam er porselein met meer kleuren op de (Europese) markt.

Toen porselein in de 18e eeuw in Nederland gemeengoed werd, begon de vraag naar porselein met een persoonlijk karakter te groeien. In China werden hele serviezen met een bepaald monogram, of Nederlandse vorm en versiering besteld. **'Chine de commande'** werd uitsluitend voor de export geproduceerd, niet voor de Chinese markt.

Bronnen

Japanse invloed op Nederlandse kunst: Imitatie en inspiratie van 1650 tot heden, Rijksmuseum Amsterdam, 1991
Het wonder van Delfts blauw, Gemeentemuseum Den Haag, 2012

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Opdrachten

De ontstaansgeschiedenis van Delfts aardewerk is onlosmakelijk verbonden met oosters porselein. Met enthousiasme werden in Delft de vormen en decors van oosters porselein omarmd. Vaak werd het Chinees decoratie-schema overgenomen. Dat is de vlakverdeling aan de rand, waarbij brede en smalle vakken elkaar afwisselen. Met andere stijlkenmerken zoals de asymmetrie in Japanse decors ging men eerder losjes om.

1. Kies drie voorwerpen uit de vitrine. Omcirkel deze in de afbeelding hieronder. Is de vorm, de decoratie en de functie van het voorwerp oorspronkelijk oosters of westers, denk je? Licht toe waarom je dat denkt.

Voorwerp 1

Vorm: _____

Decoratie: _____

Functie: _____

Voorwerp 2

Vorm: _____

Decoratie: _____

Functie: _____

Voorwerp 3

Vorm: _____

Decoratie: _____

Functie: _____

2. Leg uit welke handelsrelaties bij voorwerp 1 een rol hebben gespeeld en waarom je dat denkt.

3. Welke handelsrelaties bestaan er tegenwoordig tussen het westen en China/Japan? Geef een voorbeeld.

Inspiratie uit Afrika, Amerika en Oceanië

5. Ernst Ludwig Kirchner: Badende figuren

Kunstenaar **Ernst Ludwig Kirchner [1880-1938]**
Titel **Badende figuren**
Datering **1923-1927**
Afmetingen **150 x 150,8 cm**
materiaal **olieverf op doek**
objectnummer **0333052**

Vier studenten aan de Technische Hochschule te Dresden, (Ernst-Ludwig Kirchner, Fritz Bleyl, Karl Schmidt-Rottluff en Erich Heckel), riepen in 1905 'Die Brücke' in het leven. Deze levens- en kunstgemeenschap richtte zich tegen burgerdom en traditie. De kunstenaars werkten gezamenlijk met als doel zich los te maken van de uitgehold geachte academische traditie. Zij ontwikkelden een nieuwe expressieve beeldtaal. Kenmerkend zijn het autonome gebruik van kleur ter verbeelding van emotie, evenals sterke contourlijnen en stilering van vorm. Hun werkwijze was snel en ongeremd. Perspectief en academische proporties waren niet belangrijk. De naam 'De brug' was het symbool voor een verbinding tussen de 'oude' kunst en hun 'nieuwe' kunst.

De beroemde tochtjes die de 'Brücke'-leden ondernamen om te gaan baden, kwamen voort uit een impuls om de stad te ontvluchten. In de natuur gingen zij model tekenen, zwemmen en picknicken. ' Ze gebruikten nooit professionele modellen, omdat juist een natuurlijke uitstraling belangrijk was.
Bij gebrek aan een mannelijk model poseerde een van de kunstenaars zelf.
Hun drang 'terug naar de natuur' te gaan ging zelfs zo ver dat de groep met primitieve wapens speelde zoals pijl en boog en boemerangs.

Het idee om enige tijd afstand te nemen van de 'beschaving 'kwam voort uit de veronderstelling dat de cultuur alleen nieuw leven kon worden ingeblazen door een tijdelijke terugkeer naar een eenvoudige, directere bestaanswijze. Toch bleven de kunstenaars in de stad wonen. Hun tochten naar de natuur waren 'uitjes'. De natuur vertegenwoordigde een ideaal waarin de kunstenaars voor enige tijd konden opgaan, terwijl ze intussen 'beschaafde' buitenstaanders bleven. De 'Brücke'-leden hebben nooit overwogen om zich aan te sluiten bij een landelijke kunstenaarskolonie. Een voorbeeld van kunstenaars die dat wél hebben gedaan zijn leden van 'Der Blaue Reiter'. Tijdens hun verblijf in het dorp Murnau droegen zij zelfs boerenkleding.

De kennismaking met niet Europese volkeren vond plaats binnen een Europese context – op tentoonstellingen, in het circus en het variététheater. Ook het museum voor Volkenkunde in Dresden was een bron van inspiratie.

Bron
Eindexamentour *Wat van ver komt,* 2008 – 2009,
Gemeentemuseum Den Haag

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Opdrachten

1. Het expressionisme (Frans 'expression' = 'uitdrukking') is een kunststroming waarbij men in de schilderkunst, grafiek en literatuur trachtte het wezen der dingen uit te drukken. **Licht aan de hand van dit schilderij enkele kenmerken van expressionistische schilderkunst in Duitsland aan het begin van de 20e eeuw toe. Denk aan aspecten van de voorstelling en de vormgeving.**

2. Ernst-Ludwig Kirchner was één van de oprichters van de kunstenaarsgemeenschap 'Die Brücke' in 1905. Hun inspiratie deden de kunstenaars onder andere op in het museum voor Volkenkunde in Dresden. De schilders omarmden de vormgeving van kunst uit Afrika, Amerika of Oceanië voor hun eigen beeldtaal. **Licht deze uitspraak toe aan de hand van het schilderij van Kirchner en de foto van het beeld in je kijkwijzer.**

Houten voorouderbeeld met opengewerkt schild - korwar
Biak cultuur, Indonesië/Doreh-baai, voor 1900
Vaste opstelling Tropenmuseum: Rituelen in Nieuw Guinea (2001-heden)

Dit figuur dient als de tijdelijke verblijfplaats van de overledene die tijdens crisissituaties, zoals ziekte en oorlogsdreiging, werd geraadpleegd.

Bron
https://collectie.wereldculturen.nl/

3. *"Kunst richt zich tot de geest en niet tot het oog. [...] Kunst is een taal, een instrument van kennis, een instrument van communicatie..."*
(Jean Dubuffet, 1901-1985, Franse schilder en beeldhouwer)
Wat bedoelt Jean Dubuffet met deze uitspraak?
Vind je de uitspraak van toepassing op het beeld uit Indonesië/ op het schilderij van Kirchner? Vind je dat hedendaagse kunst zich ook 'tot de geest' moet richten?

4. De kennismaking met niet Europese kunst vond in het geval van de kunstenaars van 'Die Brücke' plaats binnen een Europese context.
De kunstenaars hadden belangstelling voor de krachtige beeldtaal van deze kunst, gecombineerd met een soort romantische herwaardering van het authentieke en de natuur.
Mag je je als kunstenaar zomaar laten inspireren door voorwerpen die hun oorsprong hebben in een andere cultuur? Mag je die beeldtaal en/of ideeën naar eigen inzicht gebruiken, of zijn er volgens jou grenzen of voorwaarden aan verbonden? Licht je antwoord toe.

6. Constant Nieuwenhuijs

Kunstenaar **Constant Nieuwenhuijs (1920 - 2005)**
Titel **Zonder titel**
Datering **circa 1948**
Materiaal **olieverf op doek**
objectnummer **0333971**

Een schilderij is niet een bouwsel van kleuren en lijnen, maar een dier, een nacht, een schreeuw, een mens of dat alles samen. - Constant Nieuwenhuijs (1920 – 2005), Nederlandse schilder.

Cobra was een internationale vereniging van kunstschilders en schrijvers. De naam is ontstaan uit de beginletters van de steden waar de kunstenaars vandaan kwamen: K(C)openhagen, Brussel en Amsterdam. Op 8 november 1948 ondertekenden Asger Jorn (uit Kopenhagen), Joseph Noiret en Christian Dotremont (uit Brussel) en Constant, Corneille en Karel Appel (uit Amsterdam) het manifest van Cobra. Een opgerolde slang werd hun symbool.

Al gauw sloten zich vele kunstenaars bij deze kern aan. De naam van het manifest 'La Cause était entendue' (De zaak was beklonken) was een reactie op de verklaring van de Franse surrealisten 'La Cause est entendue'(De zaak is beklonken). Belangrijke ideeën van de surrealisten waren terug te vinden in het manifest van Cobra: vrije toegang tot de fantasie en het onderbewustzijn, aandacht voor het niet artificiële en de wens naar een verandering van de samenleving. Cobra richtte zich op voorbeelden van prehistorische kunst, volkskunst, kunstuitingen uit Afrika en Oceanië, en op uitingen van kinderen en geesteszieken. In tegenstelling tot het surrealisme was Cobra niet in individuele droombeelden, maar in het collectieve onderbewuste geïnteresseerd.

Opdrachten

1. De Cobra kunstenaars schilderden snel en spontaan. Net als kinderen wilden zij zonder vooropgezet plan werken met veel fantasie en kleur. **Welke aspecten van de voorstelling of de vormgeving doen bij dit schilderij denken aan een kindertekening? Licht je antwoord toe.**

2. **Waarom zochten de kunstenaars van Cobra volgens jou naar een kunst die 'oorspronkelijk' en 'puur' was?**

3. **Vergelijk de voorstelling en de vormgeving van het schilderij van Constant met het schilderij 'Badende figuren' van Ernst Ludwig Kirchner (blz. 18). Welke overeenkomsten en verschillen tussen 'Die Brücke' en 'Cobra' kun je hieruit afleiden?**

4. **Bij verschillende kunstenaarsbewegingen hoort een manifest. Zo ook bij Cobra, echter niet bij 'Die Brücke'.**

Noem 2 andere kunstenaarsbewegingen die een manifest hebben uitgebracht.

1.
2.

Wat is de functie van een manifest? Probeer te verklaren welke meerwaarde het voor kunstenaars(bewegingen) kan hebben.

23

7. George Hendrik Breitner: Meisje in rode kimono

Kunstenaar **George Hendrik Breitner (1857 - 1923)**
Titel **Meisje in rode kimono (Geesje Kwak)**
Datering **circa 1893**
Materiaal **olieverf op doek**
objectnummer **0331753**

Op de Wereldtentoonstellingen van 1862 in Londen en 1867 in Parijs toonde Japan zijn tot dan toe nagenoeg onbekende kunst. De exposities bleven niet onopgemerkt. Japanse kunst en gebruiksvoorwerpen, zoals kimono's, waaiers, parasols, gelakte voorwerpen en kamerschermen, werden een rage bij het Europese publiek. Japonisme werd de nieuwe mode in het Europa van de 19e eeuw. Ze sloot aan bij de in de 18e eeuw ontstane passie voor chinoiserie (zie opdracht 3). Curiositeiten uit Japan werden aangeboden door kunsthandelaars, zoals de legendarische Siegfried Bing in Parijs. Van 1888 tot 1891 publiceerde Bing het tijdschrift 'Le Japon artistique' met prenten en houtsneden uit Japan.

Westerse kunstenaars kozen naar Japans voorbeeld nu voor een meer decoratieve opzet van hun schilderijen. Ze lieten de weergave van schaduwen en het centrale verdwijnpunt van de westerse perspectiefleer varen. Ook namen zij de sterk asymmetrische Japanse compositieschema's over, durfden een deel van het vlak leeg te laten en soms sneden zij een voorwerp bij de rand van een schilderij af, waardoor de suggestie van een groter geheel werd gewekt. Regelmatig werden personen afgebeeld voor een bijna effen achtergrond of kregen zij een houding die is ontleend aan Japanse houtsneden. Schilderijen kregen bovendien nieuwe afmetingen: opvallend is het gebruik van verticale formaten naar voorbeeld van Japanse prenten.

Opdrachten

Het Japonisme kende ook in Nederland aanhangers, al bleef hun aantal bescheiden. Met Japonisme wordt het toepassen van stijlelementen bedoeld die ontleend zijn aan de Japanse prentkunst. Bij de Haagse kunstschilder George Hendrik Breitner is dit het duidelijkst te herkennen. Tijdens een verblijf in Parijs in 1884 had hij de kunsthandel van Siegfried Bing bezocht en was toen al onder de indruk geraakt van de Japanse prenten die hij daar zag.

Het schilderij van Breitner vertoont een mengeling van westerse en Japanse invloeden. Leg dat uit aan de hand van aspecten van de voorstelling en de vormgeving.

Westerse invloed

Japanse invloed

Yashima Gakutei
Uit de serie *A mitate of the Seven Gods of good fortune (Mitate shichifukujin)*, 1820

25

8. Daan van Golden: Mozart

Kunstenaar **Daan van Golden (1936-2017)**
Titel **Mozart**
Datering **2010**
Materiaal **olieverf op doek**
Afmeting **160 x 120 cm**
objectnummer **1032418**

Toen Daan van Golden (1936-2017) van 1962 tot 1964 in Japan verbleef, liet hij zijn wild geschilderde werk achter zich. Zijn nieuwe werk was beheerst en op de vorm gericht. Hij begon de decoratieve patronen van stukken textiel en verpakkingspapier te schilderen. Het nieuwe werk ontstond, verklaarde hij later, om tot rust te komen. Ook was hij af van het probleem 'wat' en 'hoe' te schilderen in de nieuwe omgeving. Het overnemen van patronen bepaalde zijn werk voor de resterende anderhalf jaar die hij in Japan doorbracht.

De technieken en onderwerpen die Daan van Golden in de jaren erna gebruikte lijken op het eerste gezicht uiteenlopend. De manier waarop hij ernaar keek was echter hetzelfde. Van Golden was gefascineerd door de vervorming die een reproductie van de zichtbare werkelijkheid geeft. Door de vereenvoudiging die bij de reproductie van de werkelijkheid ontstaat, krijgen details plotseling kracht, en wat belangrijk leek wordt een klein onderdeel van een ander, nieuw geheel. Bijvoorbeeld wanneer je een foto sterk uitvergroot.

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Hij gebruikte voor dit schilderij, 'Mozart', een schaduwportret van Löschenkohl uit 1785. Het portret van Löschenkohl was een veel verspreide afbeelding van Mozart. Steeds opnieuw heeft Daan van Golden op groot formaat de afbeelding uit zijn hoofd getekend. Het schilderij hier in deze tentoonstelling is er maar een van velen. 'Het gaat niet om het eindresultaat alleen, zei hij,' maar om het proces tot het maken van een kunstwerk. Hij werd aangetrokken door het monnikenwerk dat de totstandkoming vereist. Dat ging goed samen met zijn interesse voor het Zenboeddhisme.

Hierbij past dat Van Golden ook geen vertoon wilde van een persoonlijk handschrift. Om die reden schilderde hij veel met Japanse lakverf die als een dunne, gladde film over het doek gelegd kon worden. Het onpersoonlijke, bijna industriële uiterlijk dat zijn schilderijen op die manier kregen, beviel hem.

Bronnen

Benno Tempel, Ontdek het moderne, WBooks/Gemeentemuseum Den Haag, 2012
Hans den Hartog Jager, Verf, Hedendaagse Nederlandse schilders over hun werk, Amsterdam 2004
Daan van Golden, The pencil of nature, © Museum Boijmans van Beuningen, Daan van Golden en de auteurs, 1999

Hieronymus Löschenkohl (1753-1807), 1785. Grafiek voor een Muziek- en-Theater-Almanak

Opdrachten

1. Maak een bondige beeldbeschrijving van het schilderij van Daan van Golden. Besteed daarbij aandacht aan de aspecten van de vormgeving die je belangrijk vindt.

2. Kopiëren en reproduceren is voor Daan van Golden een methode van werken. Leg uit welke rol de factor tijd in zijn werk speelt.

3. Een goed schilderij straalt volgens Van Golden rust en harmonie uit en zet de toeschouwer aan tot denken en beter kijken. Is hij volgens jou hierin geslaagd met *Mozart?* Leg je antwoord uit.

4. Betrek bij deze opdracht het werk van George Hendrik Breitner: Meisje in rode kimono (kunstwerk 6 in deze kijkwijzer). **Breitner en Van Golden lieten zich in hun schilderkunst beiden inspireren door Japan, maar wel ieder op een hele andere manier. Licht deze uitspraak toe.**

9. Remy Jungerman: FODU Composition 24

Kunstenaar **Remy Jungerman (1959)**
Titel **FODU Composition 24**
Datering **2015**
Afmetingen **410 x 270 x 35 cm**
materiaal **hout, textiel, kaolien (pimba)**
objectnummer **1054904**

De Surinaams-Nederlandse kunstenaar Remy Jungerman vertegenwoordigde in 2019 samen met Iris Kensmil Nederland op de Biënnale van Venetië. Jungerman woonde op verschillende plekken op de wereld en maakte verre reizen. De indrukken die hij hierbij opdeed en de verschillende culturele uitingen waarmee hij kennismaakte kun je terugzien in zijn werk.

Jungerman werd geboren in een kleine Marron gemeenschap in het stadje Moengo in Suriname. De Marrons van Suriname zijn afstammelingen van tot slaaf gemaakte Afrikanen die de slavernij op de plantages zijn ontvlucht. In het oerwoud bouwden ze een bestaan op met een eigen cultuur; de Marroncultuur. Jungerman is geïnspireerd door de rijke beeldtraditie van de Marron. De esthetiek van geometrische vormen valt op, die is vanuit Afrika meegereisd naar Suriname en werd daar gebruikt in Marronpatronen. Nu reizen de patronen en dessins naar Nederland waar Jungerman ze weer gebruikt in zijn kunstwerken. Hij laat met de reizende patronen zien dat de globalisering, die nu gangbaar is voor tal van voorwerpen, zich al eeuwen voordoet op het gebied van kunstvoorwerpen. De manier waarop kennisuitwisseling tussen culturen plaatsvindt, kun je herkennen als een belangrijk thema voor Jungerman.

In zijn werk spant Jungerman stoffen op Mondriaan-achtige rechte, latten, en blokken hout. Ook gebruikt hij naar eigen inzicht geruite lappen, tafelkleedmotieven en Dutch Wax patronen (imitatiebatik vervaardigd door een Nederlands bedrijf voor de Nederlands-Indische en Afrikaanse markt). In het werk *FODU Composition 24* schildert Jungerman met kaolien. Hiermee verwijst hij naar het met vloeibare klei insmeren van het lichaam en van muziekinstrumenten door de Marrons tijdens Winti rituelen. De witte klei wordt vooral opgesmeerd om dichter bij de voorouders te komen of om hen hulp of advies te vragen. Jungerman vernoemt zijn werken vaak naar Afrikaanse Winti rituelen: Fodu, Initiands, Obeah. Op die manier ontstaat werk dat zijn wortels heeft in de rituelen van de Winti en de dessins van de Marron in Suriname, maar ook verwijst naar het modernisme van kunstenaars als Piet Mondriaan en Malevich.

Bronnen

Persbericht Remy Jungerman, Crossing the Water, 2015, Gemeentemuseum
Wikipedia.nl

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Opdrachten

1. Beschrijf het werk van Remy Jungerman. Is er sprake van meerdere werken, een serie of een installatie? Leg uit waarom je dat denkt.

2. Jungerman brengt elementen samen die hun oorsprong hebben in verschillende culturen. **Zie je hier vormen, kleuren, onderdelen, materialen of technieken die dit doen vermoeden of die met elkaar in contrast staan? Licht je antwoord toe.**

3. De in Suriname geboren kunstenaar studeerde op de Rietveld Academie in Amsterdam. Hij had als doel Winti-tradities samen te brengen met de Europese cultuur die in de jaren twintig excelleerde in geometrische abstractie. **Hoe zou je de manier beschrijven waarop hij dat doet? Je kunt hiervoor de onderstaande woorden gebruiken, wanneer je deze van toepassing vindt.**

eenduidig – eenvoudig – analyseren – intuïtief – formeel – verhalen vertellen – uitleg geven – open – contrasteren – samenvoegen – commentaar geven

4. Jungerman brengt elementen samen die hun oorsprong hebben in verschillende culturen. **Heb je informatie, zowel over Suriname en de Marroncultuur als over abstracte kunst in Europa nodig om zijn werk te begrijpen? Leg uit waarom je dat denkt.**

Notities